

EUGEN RUGE, į Sibiro lagerį 239 sovietų valdžios išvežto VDR istoriko Wolfgango Ruge sūnus, į Rytų Berlyną sykiu su tėvais atvyko būdamas dvejų metų. Baigęs matematikos studijas Humboldto universitete tapo VDR mokslų akademijos Centrinio žemės fizikos instituto moksliniu darbuotoju. 1986 m. ėmė reikštis kaip rašytojas, dokumentinių filmų kūrėjas ir scenarijaus autorius. 1988 m. persikėlė į VFR. Nuo 1989 m. daugiausia rašo teatrui, radijui ir kinui. Greta kelių Čechovo pjesių vertimų bei parašytų dokumentinių filmų scenarijų ir teatro pjesių kurį laiką buvo kviestinis profesorius Berlyno menų universitete. 2011 m. išleistas pirmasis jo romanas „Dylančios šviesos laikais“ buvo apdovanotas Vokiškos knygos premija. Ruge turi keturis vaikus, gyvena Berlyne ir Riugeno saloje.

Ištraukos iš knygos „Dylančios šviesos laikais“

EUGEN RUGE

1966

Prieš dešimt metų, lygiai tą patį mėnesį, jie atvažiavo iš Rusijos. Virš laukų plytėjo tas pats balkšvas kaip pienas dangus, geriau įsižiūrėjus šen bei ten kalėsi pirmieji pumpurai, tačiau iš tolo kraštovaizdis buvo toks pat bespalvis kaip ir šiandien, kaimeliuose taip pat tuščia, ir Kurtas prisimena, kaip spoksojo iš mikroautobuso lango į tai, kas buvo už lango: atseit į jo tėviškę. Iš paskutinių pinigų jie įsistatė auksinius dantis – kiekvienas po iltinį, kad padoriai atrodytų Vokietijoje. Savo geruosius drabužius sudėjo į atskirą lagaminėlį, kad po kelių dienų traukinyje apsivilktų juos prieš pat atvykdamai, tačiau jau išlipęs ir pamatęs perone stovinčius Šarlotą ir Vilhelmą Kurtas pasijuto apskuręs vilkėdamas tuo rūpestingai užlopytu švarkeliu ir plačiomis kelnėmis, kurias ką tik laikė visiškai pakenčiamomis. Vilhelmas užsakė mikroautobusą, turbūt tikėdamasis gausybės bagažo, tačiau Slavoje, kai rūšiavo savo daiktus, jiems beveik niekas nepasirodė tinkama gyvenimui Vokietijoje, tad jų turtas susitraukė į du lagaminėlius ir vieną kuprinę – galiausiai iš Sovietų Sąjungos jis parsivežė mažiau nei atsivežė prieš dvidešimt metų būdamas penkiolikmetis.

Grįžo jis būdamas trisdešimt penkerių, ir nors – tarsi savotišką žalos atlyginimą – iškart gavo darbą Mokslų akademijoje [...] pradžia tikrai nebuvo lengva. Tikriausiai jis buvo seniausias doktorantas, kokį institutas

buvo turėjęs. Po dvidešimties metų Rusijoje vokiškai kalbėjo su akcentu. Nežinojo, kas leidžiama ir kada galima juoktis. Gyvenęs pasaulyje, kur rytais sveikinamasi *matais*, jis neįsivaizdavo, kaip reikia elgtis su garbiais žmonėmis, o ką jau kalbėti apie subtilų sąjungų ir priešiškumų rezginį socialistinėje mokslo įstaigoje. Vienas – tikrai geranoriškas – viršininkas visus metus jautė pareigą užimti jį tekstų iš rusų kalbos vertimu. Dar po trejų metų jis, kaip šefo vertėjas, nuvyko į Maskvą. Vėl pabuvo Maskvoje. Ir nors miestas jam niekad anksčiau neatrodė toks purvinas, grubus, sunkus, kaip per tą apsilankymą – ilgi atstumai, girti žmonės, visur esantys „budėtojai“ rūškanais veidais, netgi garsusis metro, kuriuo jis visad truputį didžiavosi, nes jaunystėje per šeštadienio talkas dirbo jį statant, viskas jį nervino: ankštumas, triukšmas, giljotiną primenančios automatiškai užsiveriančios durys (kodėl tas prakeiktas metro yra beveik *šimtas metrų* po žeme ir kodėl, o tas stebina dar labiau, jam anuomet nekilo toks klausimas); Raudonojoje aikštėje jam iš rankų iškrito fotoaparatas, o Novodevičės kapinėse, kurias aplankyti pajuto pareigą, kadangi buvo ten su Irina nusilenkti prie Čechovo ir Majakovskio kapų, jį užklupo šaltas lietus, toks balandžio lietus būna tik Maskvoje, jis galėtų ir žmogų užmušti, – nors viskas buvo nemalonu ir atgrasu, jis negalėjo nepripažinti pajutęs pasitenkinimą ta pagarba, kurią staiga po dešimties metų šioje šalyje rodė jam: buvusiam nubaustajam, „amžiams ištremtajam“.

Aną sykį jam dar teko gyventi viename kambaryje su kolega rumunu. Šįsyk jį netgi pasitiko oro uoste, jis pats vienas turėjo dvivietį kambarį viešbutyje „Pekinas“, nors ir, koks idiotizmas, be vonios (tokie jau tie pompastiški Stalino laikų viešbučiai). Garsusis Jeruzalimskis rodė susižavėjimą naująja jo knyga, visur pristatinėjo jį kaip didžiausią šios srities ekspertą, o pabaigoje netgi surengė jam asmeninę ekskursiją, ir Kurtas džiūgavo kaip tikras vagišius, niekuo neparodydamas, kaip gerai jam visa tai pažįstama, – Manežnaja gatvė, „Metropolio“ viešbutis ir, o, tik pažiūrėkite, Lubianka... Verčiau jau būtų apsiėjęs be to tralivali su doktorante, galvojo Kurtas, melodringai suokiančiam „Trabiui“ sukinėjantis po kažkokį neišvaizdų rajoną. [...] Kvailai pasielgė, galvojo jis, tokie dalykai tarp kolegų. Be kita ko, toji moteris netgi nebuvo ypač patraukli palyginti su Irina – netgi begėdiškai nepatraukli, bet prieš tokį žvilgsnį, prieš tokias išpūstas akis jis buvo bejėgis; kitaip tiesiog negalėjo. Kurtas ne sykį savęs klausė, ar tą jo silpnybę moterims reikėtų aiškinti *aplinkybėmis* (o konkrečiai – faktui, kad jis didžiąją

savo jaunystės dalį praleido lageryje), – į ką jis, būdamas marksistas, linko labiau, o gal ji buvo įgimta ar jis iš tiesų *paveldėjo* ją iš savo tėvo, kurį Šarlota pasakojo buvus mergišių.

– Na, pasakok, – paragino jį Irina. – Kaip buvo?

– Sunku, – atsakė Kurtas.

Ir tai buvo tiesa. Tiesa buvo ir tai, kad jis kasdien sėdėdavo archyve. Ir kad simpoziume jam teko perskaityti neplanuotą pranešimą. Kad leidykla sumokėjo jam avansą ir kad žurnalo redakcija paprašė parašyti straipsnį. Kad Jeruzalimskis pakvietė jį vakarienės ir surengė jam ekskursiją – visa tai buvo tiesa, ir pasakodamas jis pats vos nepatikėjo, kad tam tralivali visai neliko laiko. Tiesa ir tai, kad jis ilgėjosi. Ir kad buvo vienišas tarp visų tų smagiai nusiteikusių žmonių, iš kurių nė vieno nepažinojo taip gerai, kad būtų drįšęs net užkabinti jam knietinčius klausimus – pavyzdžiui, kiek kolegų požiūriu, gresia Sovietų Sąjungos restalinizacija iš partijos vadovų pasitraukus nevėkšliškam, bet vis dėlto kažkuo simpatiškam reformuotojui Nikitai Chruščiovui (jei ne jis, Kurtas vis dar sėdėtų „amžinoje tremtyje“ už Uralo).

– Ir dar buvau Novodevičėje, – pridūrė jis. O Irina paklausė:

– Pridėgsi man cigaretę?

[...] Jis pridėgė dvi cigaretes – vieną Irinai, kitą sau. Įtraukė dūmą ir dabar iš tiesų pajuto nuovargį, kurį piešė pasakodamas, kaip sunku buvo Maskvoje. Jį netgi ėmė krėsti šaltukas. Žiūrėdamas į begėdiškai patrauklią savo žmoną galvojo, jau dabar kiek susijaudinęs, apie jo laukiantį vakarą.

Saša nusprendė likti namie. Anksčiau jis nepraleisdavo progos važiuoti kartu į oro uostą, tačiau fazė, kai norėjo tapti lėktuvų konstruktoriumi, jau buvo praėjusi. Dabar jis magnetofonu įrašinėdavo naujamadišką muziką iš RIAS* ir iki išnaktų trainiojosi su neaiškiais draugeliais [...]. Atitinkamai santūriai Saša reagavo ir į dovanėlę, kurią iš Maskvos jam parvežė Kurtas – tai buvo Jurijaus Gagarino knyga „Mano kelias į kosmosą“.

– Ačiū, – burbtelėjo net nepažvelgęs į knygą.

Reikės daugiau užsiimti berniuku, nusprendė Kurtas. Rusiškai jau kalba vis labiau užsikirsdamas. Ir jo pažymiai mokykloje nėra patys geriausi. Neseniai parnešė namo trejetą. Trejetą! Kurtas apskritai neprisiminė, kad kada nors būtų gavęs trejetą. Kurtui atrodė, kad trejetas – jau nebepadoru.

* Amerikietiška jame Berlyno sektoriuje veikęs radijas – *vert. past.*

Dovanos Irinai jis Maskvoje ieškojo bergždžiai. Ką jai būtų galima parvežti? Visokiausiam rusiškam folklorui ji buvo tiesiog alergiška, o ir šiaip Spalio revoliucijos šalyje, kaip konstatavo Kurtas, buvo tik šlamštas, tad paskutinę akimirką nupirko butelį „Sovietskoje šampanskoje“, kurį visaip atsiprašinėdamas išvyniojo, kai Saša jau buvo lovoje. Tada išsimaudė karštoje vonioje, Irina atkimšo šampaną ir, jau trupučiuką apsvaigusi, atskleidė staigmeną: miegamasis jau baigtas. Jis tai nujautė ir vis dėlto nustebo, pasijuto – dar sykį – kaltas prieš Iriną. Tikrai mįslinga: penkerius metus jis buvo įsitikinęs, kad Irina per daug su tuo savo perstatymu užsimojo; penkerius metus mėgino sumažinti darbus iki būtiniausių, atvirai kalbant, jis būtų viską tiesiog žmoniškai perdažęs, ir gana. Taip, jis skubėjo! Bėgo laikas, bėgo vėlai prasidėjęs jo gyvenimas. Naktimis jį ištikdavo panikos priepuoliai. Jam darėsi baisu, kai Irinai liepus tiesiog išgriauti sieną pamatydavo iš ten kybančius vamzdžius, laidus, visa tai, kas kažkaip vėl turės sulįsti į tą sieną. Jis, o buvo ir taip, trenkęs durimis išėjo iš namų, sužinojęs, kad Irina išleido nežmoniškus pinigus, nes jai būtinai reikėjo tokių durų, tokios medienos, tokios raudonos spalvos, tačiau galų gale jam teko tai pripažinti, buvo Irinos tiesa, nors, o čia ir visas paslaptingumas, dėl atskirų dalykų visad būdavo neteisi. Miegamasis buvo puikus, nuostabus. Iš esmės labai paprastas: jame stovėjo tik lova, paprasta neperskirta dvigulė lova, kokios niekur VDR negalėjai nupirkti, ir dar sena spinta, iš kurios Kurtas iš pradžių tik juokėsi. Kiliminė danga buvo balta, baltos ir sienos, tik ties lovos galvūgaliu siena buvo karmino raudonumo. O ant tos sienos, tarp dviejų šviestuvų, kybojo didžiulis ovalus plačiu raitytu auksiniu apvadu įrėmintas veidrodis, pasviręs taip, kad negalėjo likti jokios abejonės dėl jo tikslo.

– Kažin ką pagalvojo meistrai? – suniurnėjo Kurtas.

– Pagalvojo tai, ką reikia, – atsakė Irina traukdama jo ranką po sijonu, kur Kurtas tarp kelnaičių ir kojinių užčiuopė plotelį nuogos kaip pagalvėlė išsiverčiančios, odos.

– Išprotėjimas, – ištarė Kurtas vėliau, lovoje jiedviem gulint vienas šalia kito. Ką tik, šampano svaigulyje, kai jiedu buvo vienas virš kito ir vienas kitame, jam pasirodė, kad jis dvigubinasi – ne vien vizualiai, bet ir iš tikrųjų. Kelias akimirkas, kaip aiškino Irinai, jam atrodė, tarsi būtų turėjęs daugiau nei dvi rankas ir kojas, daugiau nei vieną „chui“ – jaudulį keliančius dalykus jiedu vadindavo rusiškai. O Irina, vis dar besiraitydama, apsviję jo

liemenį kojomis ir sušnibždėjo į ausį: – Man atrodo, reikėtų kada pakviesti savo draugę Verą... [...].

Per pusryčius Irina jam prisipažino dar turėsianti išeiti: šiandien atvažiuoja Goikovičius, aktorius iš Jugoslavijos, vaidinantis pagrindinį vaidmenį DEFA kuriamame filme apie indėnus.

Kurtas nurijo kąsni, baltos duonos trupinėliai draskė jam gerklę. Nuo to laiko, kai Irina dribo „Defoje“ – iš esmės jis net nežinojo *kuo*, dažnokai pasitaikydavo, kad šitaip ji nuvildavo. Taip, žinoma, ir Irina turėjo teisę dirbti. Nors tai ir labai keistas darbas, sėdėti su kažkokiais aktoriais DEFA svečių namuose ir maukti degtinę. Arba važinėti su tuo indėnu. Kurtas matė nuotrauką – raumenų kalnas. Leidžiasi fotografuojamas plika krūtine – neįtikėtina.

– Pietūs ant viryklės, – pranešė Irina. – O ketvirtą aš jau būsiu namie.

Irinai išvažiavus, Kurtas, vis dar su chalatu ir pižama, nuėjo į savo kambarį. Atsukęs šildymą atsisėdo ant radiatoriaus. Užpakaliu jausdamas vis didėjantį karštį (taip, ir dujinis šildymas buvo gera mintis!), žiūrėjo į importinę švedišką knygų spintą, kurią Irina jam buvo gavusi per kažkokią neperprantamas (reikia tikėtis, ne nusikalstamas!) transakcijas. Penkerius metus jis tapė knygų dėžes iš kambario į kambarį. Dabar jos stovėjo tvarkingiausiai išrikiuotos – tas vaizdas kaskart sukeldavo Kurtui pasitenkinimą – tik staiga jam pasidarė neaišku, kodėl tarp savo darbų įdėjo Krichatzki – mažą, apdriskusį lotynų kalbos vadovėlį. Jis išėmė knygą, bet nelabai žinodamas, kur ją dėti (nepriskirsi nei parankinei literatūrai, nei kokiam periodui), vėl pastatė atgal.

Tuomet išsitraukė Maskvos kolegų pranešimus ir žurnalus, lapelius su telefono numeriais ir adresais – tai, ką paprastai žmogus parsiveža iš kelionės, didžioji dalis, savaime suprantama, buvo šlamštas, daugumą telefonų numerių rūpestingai perrašęs į savo telefonų knygėlę jis niekad neskambins; dauguma pranešimų tekstų kurį laiką mėtysis jo kambaryje, kol, praėjus mandagumo terminui, bus išmesti. Kurtas atidėjo į šalį kopijas, kurias jam padarė archyve, o visa kita sumetė į šiukšlių krepšį. Išsitraukęs lapelius su adresais ir telefonų numeriais, ėmėsi juos rūšiuoti. Staiga jo rankose atsidūrė numeris be vardo, prireikė kelių sekundžių suvokti, kieno jis... Vieną akimirką jam kilo pagunda pasilaikyti, keršijant už Goikovičių, bet paskui prisiminė vakarykštį vakarą, auksinį veidrodį, stebuklingą savo susidvigubinimą ir Irinos jam į ausį šnipštelėtą pažadą, kuris išsyk tapo

vaizdu, dabar vėl išskylančiu jam prieš akis, – ir kaip tik tą akimirką pasigirdo skambutis.

Skubiai įkišęs lapelį į chalato kišenę jis nužingsniavo prie durų – tas praėjusios vasaros vaizdas vis dar buvo prieš akis, prie Juodosios jūros, kur jie atostogavo kartu su Vera, beje, atsitiktinai, [...] iš ten – iš pakrantės Nesebere ir buvo tas vaizdas, kuris, tegu ir probėgšmiai, bet kirbėjo jam galvoje visus tuos dešimt ar dvylika, o gal keturiolika žingsnių nuo rašomojo stalo iki buto durų. Mat visi trys pirmą kartą gyvenime buvo prie jūros Pietuose, ir visi trys įžengę į paplūdimį apstulbo, koks *karštas* buvo Nesebero smėlis. Kurtas nenoromis ėmė strikinėti nuo vienos kojos ant kitos, taip pat elgėsi ir moterys, staiga strikinėjo visi trys, paikas šokis, kurį jie šoko, o kartu šoko ir stebuklingu būdu, o gal tiesiog atsirišus Veros chalato diržui pasirodantys *daiktai*, galvojo Kurtas, nes kitokio žodžio nesugalvojo, tai buvo tikrai *daiktai*, sunkūs, balti, plonyčių mėlynų gyslelių išvagoti *daiktai*, tebešokantys Kurtui prieš nosį, jam atidarius namų duris ir žvelgiant į apvalų, raudoną, kreivai šypsantį veidą, iš kurio po kelių sekundės dalių atpažino partinį sekretorių Giunterį Habelzatą.

– Čia dabar kas, – nusistebėjo Kurtas.

– Atleisk, – atsakė Giunteris, mindžikuodamas nuo vienos kojos ant kitos, lyg labai jau spiriamas nusičiurkšti.

Tačiau Giunteris nebuvo prisipirtas nusičiurkšti. Jis dar kurį laiką stoviniavo mindžikuodamas nuo vienos kojos ant kitos Kurto kambaryje, garsiai reikšdamas nuostabą namu ir kambariu bei švediška importine knygų sekcija, atsisakė kavos, bet paprašė stiklinės vandens, o tada atsisėdo į vieną tų jau truputį aptriususių apvalių kėslų iš Šarlotos namų, ir nemenka Giunterio kūno masė pasklido jame kaip vonioje. [...]

Po to, kai jo kūne dingio stiklinė vandens, atrodytų, visai nenurijus, Giunteris vėl apsidairęs kambaryje, tarsi būtų galėjęs dar kažko nepastebėti, linguodamas galvą ir vartydamas akis tyliu balsu ėmė aiškinti savo pasirodymo priežastį. Reikalas buvo tiek pat paprastas, kiek ir kvailas. Paulius Romelis, vis dar pasipūtęs ir ne visad drausmingas darbuotojas iš Kurto darbo grupės, moksliniame istorijos žurnale aptarė kolegos iš Vakarų Vokietijos knygą, kurioje kritiškai nusakoma vadinamoji Vokietijos komunistų partijos „vienybės politika“ trečiojo dešimtmečio pabaigoje, o paskui tas Romelis savo recenziją nusiuntė asmeniškai kolegai iš Vakarų Vokietijos, su pastaba, kad tegu jau atleidžia, kad šioji tokia neigiama, visai darbo grupei

knyga pasirodė protinga ir įdomi, tačiau VDR toli gražu dar nepasiekė tiek, kad vienybės politikos tema būtų atvirai diskutuojama...

Rašyti tokius dalykus kolegai iš Vakarų, suprantama, buvo absoliučiai kvaila, bet... kažko čia Kurtas nesuprato. Su augančiu nepasitenkinimu jis klausėsi Giunterio, dėstančio tęsinį, kuris, trumpai drūtai, buvo tai, kad SED* centro komiteto mokslo skyrius pareikalavo draugui Romeliui griežtos bausmės, dėl kurios rytoj, pirmadienį, turi būti nuspręsta partiniame susirinkime, ir ta proga – *pats žinai, kaip yra* – ypač laukiama, kad savo poziciją spontaniškai pareikštų Romelio kolegos, o ypač jo darbo grupės kolegos ir ypač tos darbo grupės vadovas Kurtas, ir apie tai, pareiškė Giunteris, jis norėjęs informuoti Kurtą iš anksto, suprantama, visiškai konfidencialiai...

– Atsiprašau, o iš kur tu žinai laiško turinį?

Atrodė, kad Giunteris jo nesupranta.

– Na, iš CK, – atsakė jis.

– O iš kur žino CK?

Giunteris užvertė akis į lubas, iškėlė savo storas rankas ir vėl jas nuleidęs tepasakė:

– Taigi.

Giunteriui išėjus, Kurtas apsilviko darbinius drabužius ir išėjo į sodą. Oras buvo geras, o gerą orą reikėjo kažkaip išnaudoti. Išsitraukė grėblį, bet lapų beveik nebuvo, tad jis ėmė galvoti, ką čia būtų galima apkarpyti. Bet negalėjo apsispręsti – pumpurai jau kalėsi, tikriausiai karpyti per vėlu. Nors ir atsisakęs šios minties, jis dar kurį laiką ieškojo sodo žirklių, bet taip ir nerado. Užtat radęs keletą tulpių svogūnėlių nusprendė juos pasodinti. Kurį laiką vaikščiojo po sodą dairydamasis tinkamos vietos, bet taip ir neišsirinko. Apie save pareiškė skrandis: gurgėjimas, kurį Kurtas nusprendė laikyti alkium. Vėl nunešė tulpių svogūnėlius į pašiūrę.

Įėjus į namą iš Sašos kambario sklido garsi muzika: hitas, kurio jis pastaruoju metu klausėsi. Kurtas pasibeldė, įėjo. Saša kiek pritildė muziką. Sėdėjo prie rašomojo stalo, magnetofoną pasistatęs tiesiai priešais save, į jį atremtas vadovėlis, ir kaip tik kažką rašė į sąsiuvinį.

– Kaipgi paruoši namų darbus, kai toks triukšmas? – nusistebėjo Kurtas.

– Čia tik biologija, – pranešė Saša, žaisdamas sidabrinium kryželiu, kybančiu ant grandinėlės prie kaklo.

* Vokietijos vieningoji socialistų partija VDR – *vert. past.*

– O čia kas? – nusistebėjo Kurtas. – Tu dabar krikščionis?

– Ne, – paaiškino Saša, – čia hipių kryžius.

Hipiai. Šitą žodį Kurtas buvo girdėjęs per televiziją – per Vakarų televiziją. Ten pastaruoju metu buvo daug kalbama apie hipiuojančius: ilgaplaukės žmogystos, kurias Kurtas siejo su šia naująja muzika ir kurios, tiek buvo aišku, iš principo nepripažino darbo.

– Tai tu irgi nori būti hipis? – paklausė Kurtas.

Saša nusiviepe.

Kurtas apsisuko eiti iš kambario, bet dar stabtelėjo.

– Visą savo gyvenimą stengiausi auklėti tave, kad dirbtum. O tu....

Ir staiga išgirdo save šaukiant:

– Tu hipiuoji! Mano sūnus hipiuoja!

Jis truktelėjo į save magnetofoną, kuris žagtelėjęs nutilo, ir nešinas juo išžygiavo. Tik atėjęs į savo kambarį pastebėjo, kad nutraukė laidą.

Dar prausiantis po dušu, nors ir neišsipurvino, bet juk po darbo sode prausiamasi po dušu – jam atmintyje prasisuko visa scena. Jis pyko, tiesą sakant, – ant savęs, tačiau dar labiau stengėsi pateisinti savo įtūžio prieuolį. Aišku, nebuvo jokio pavojaus, kad Saša nueis su hipiais. Tačiau ta atsaini jo laikysena, jo tingumas, jo nesidomėjimas niekuo, kas jam, Kurtui, atrodė svarbu ir reikalinga... Ką daryti, kad vaikinai suprastų, kas yra svarbu. Vaikinas buvo protingas, ką čia ir kalbėti, tačiau kažko jam trūksta, mąstė Kurtas. *Kažko viduje.*

Prisiminė – šiandien jau antrą sykį – Krichatzkį: tą lageryje nešiotąsi lotynišką knygelę, ir vieną akimirką svarstė, kiek pedagogiškai tinkama detalė kad jis net *priverstinių darbų lageryje* ruošėsi lotynų kalbos egzaminui – kažkas panašaus sukosi Kurto galvoje, tačiau, teko pripažinti, tai buvo nesąmonė. Lageryje jis nesiruošė lotynų egzaminui. Jis badavo. O badas tiek atbukino, kad jis kartais savęs klausdavo, ar tą žalą dar galima atitaisyti. Tikrai nedaug trūko, galvojo Kurtas, ir pasilenkęs šveisti kojų šepėčiu prisiminė jį apimdavusias keistas pusiau pamišimo būsenas, prisiminė tą balsą, kuris po truputį perimdavo vadovavimą: nešališkas, abejingas ir visuomet – keista – trečiuoju asmeniu: Dabar *jis* šąla... Dabar *jam* skauda... Dabar *jis* turi atsikelti...

Stop! Ne ta programa. Trynimas šepėčiu po šalto dušo buvo iš rytinio ritualo, į kurį jis netyčia nuklydo. Kurtas padėjo šepetį, apžiūrėjo save veidrodyje...

Kada nors, pamanė jis, jis visa tai užrašys. Kai tam ateis laikas...

Ir apsirengęs nuėjo šildyti pietų.

[...]

Naktį ėmė triukšmauti skrandis. Iš ryto Irina liepė išgerti šiltos arbatos ir gulėti susirietus vis apsiverčiant ant kito šono. Priešpiet, pasikišęs po megztiniu šildyklę, Kurtas dar mėgino truputį padirbėti su knyga apie Hindenburgą, paskui, į pilvą įpylęs tik vištienos sultinio, susiruošė išeiti.

Kelias į institutą – nuo tada, kai pastatė sieną, – buvo ilgas. Anksčiau greitieji miesto traukiniai važiuodavo tiesiai per Vakarų Berlyną, o tiems, kuriems įžengti į Vakarų sektorių neleidžiama, buvo specialių traukinių, nestojančių tarp Frydrichštrasės ir Grybniczės. Dabar važinėjo „Sputnikas“, Vakarų Berlyną aplenkiantis iš tolo. [...] Laimė, leistas į tokį turą jam tekdavo tik retomis dienomis, džiugioji stygiaus pusė buvo ta, kad VDR trūko ir patalpų įstaigoms, tad Istorijos instituto darbuotojams teko, kaip tai buvo vadinama, išnaudoti darbo vietas namuose. Savo darbo grupės pasitarimus, kurie šiaip ar taip buvo privalomi, Kurtas paprastai skirdavo pirmadieniais, o šiaip išsisukinėjo, kaip tik galėdamas, prašydavosi atleidžiamas nuo antraeilių renginių, kadangi iš Noiendorfo, kur jis gyveno, atstumas buvo didžiausias, netgi savavališkai „nusiplaudavo“, teisindamasis sunkiai patikrinamais autobusų vėlavimais arba prisimindamas pašlijusią sveikatą: skrandžio problemas, kurias jis, tiesiai neįvardydamas, sugebėjo pateikti kaip kalinimo lageryje pasekmę, dėl to pasijutę nepatogiai į jį žiūrėdavo supratingai, bet sąžinė jo dėl to negraužė. Priešingai, kiekvieną praleistą posėdį jis laikė laimėtu darbo laiku. Kurtui svarbu buvo parašyti puslapiai, o šiuo atžvilgiu, kalbant apie mokslinių publikacijų skaičių, jis buvo pasiekęs nesumušamą rekordą.

[...]

Kurtui atėjus nedidelė susirinkimų salė jau buvo artipilnė, teko nešti kėdes iš sekretoriato; tiesa, papildomai atneštos kėdės tiesiog lipo viena ant kitos salės gale, tuo tarpu priekyje, kur kaip tik sėdosi nedidelis prezidiumas, žmonių vis retėjo.

Prezidiumą sudarė Giunteris Habelzatas, instituto direktorius ir svečias iš SED centro komiteto mokslo skyriaus, kurį Giunteris pristatė kaip draugą Ernstą.

Vyriškis buvo maždaug Kurto amžiaus. Nelabai aukštas, tikrai žemesnis už Giunterį ir direktorių, apvalaus veido, kuris, atrodė, nuolat šypsosi, o

į plyšelius susiaurėjančios akys jam suteikė kiek azijietišką, netgi beveik Budos išraišką.

Kai Giunteris – né nekrusteldamas ir visai nevartydamas akių – pradėjo susirinkimą ir perskaitė vienintelį dienotvarkės punktą, žodį perėmęs tarp Giunterio laidotuvių veido ir pabrėžtino instituto direktoriaus linksėjimo įspraustas draugas Ernstas ėmė pasakoti apie *besikomplikuojančią tarptautinę padėtį ir aštrėjančią klasių kovą*. Skirtingai nuo Giunterio, draugas Ernstas kalbėjo sklandžiai, beveik išraiškingai, plonu, bet skvarbiu balsu, kuris, kai kalbėtojas norėdavo kažką pabrėžti, pataikaudamas pažėmėdavo – ir jo kalbėsena Kurtui staiga pasirodė pažįstama, o gal tai buvo keistas jo įprotis vartyti užrašų knygele, į ją nepažvelgiant, kol kalbėjo apie *revizionistines ir oportunistines jėgas*, kurių viduje, kaip sakė draugas Ernstas, reikia ieškoti *pagrindinės tendencijos*, o tariant žodžius *pagrindinis priešas* nuleido balsą, Kurtas pastebėjo Paulių Romelį, kuris akivaizdžiai visą laiką sėdėjo visai šalia prezidiumo stalo, papilkėjęs, susitraukęs, žvilgsnį įbedęs į tuštumą. Paulius Romelis jau buvo sudorotas, išmetimas iš partijos, atleidimas iš darbo iškart, staiga Kurtui tapo aišku. Čia svarbu visai ne Paulius Romelis. Čia jau seniai svarbu buvo tikrai ne kažkoks sumautas laiškas. Čia vyko tai, ko Kurtas jau seniai, tiksliau – jau nuo Chruščiovo atstatydinimo (bet, tiesą sakant, jau prieš Chruščiovo atstatydinimą) bijojo. Galų gale požymių buvo pakankamai, tik tie požymiai nebuvo požymiai, suvokė Kurtas, o pati esmė: paskutinis plenumas, per kurį buvo sumalti kritiški rašytojai, kultūros ministro atleidimas, požiūrių su Havemanu išsiskyrimas, *tai* ir buvo, *tai* buvo *čia*, *tai* buvo institute, to vyriškio siauromis akimis ir balsu, kuris Kurtui pasirodė pažįstamas, pavidalu, to su knygele, kurią nuolat vartė nežvilgtelėdamas, aiškindamas susirinkimui apie *istorijos mokslo vaidmenį mūsų laikų kovose* ir apie *partiškumo ir istorinės tiesos santykį*.

Salėje tapo tylu, kalbėtojui baigus tylą neperaugo į kosčiojimus ir šnarėjimą. Dabar buvo Romelio eilė: savikritika. Kurtas girdėjo, kaip Romelis spaudžia iš savęs mintinai išmoktą tekstą, kiekvienas žodis prieš tai suderintas, visiškai aišku. Kurtas girdėjo, kaip jis ryja seiles, pauzės nepakenčiamai išsitiesė žodžiams *priešiškas... neatsakingas... elgesys...* lėtai rikiuojantis į sakinius primenančius darinius.

Tada Giunteris paprašė pareikšti pozicijas. Žodžio „spontaniškai“ paprašė skyriaus vadovas, pasmerkė didžiai jį nuvylusį kolegą Romelį, paskui vis linksėdamas atsiprašinėjo draugo Ernsto dėl *nepakankamo savo budrumo*.

Tada buvo Kurto eilė, tokia buvo seka. Kurtas juto, kaip dėmesys krypsta į jį. Jo gerklė buvo išdžiūvusi. Jo galvoje buvo tuščia. Jį patį nustebino sakiny, kurį ištarė:

– Nesu tikras, ar supratau, koks čia reikalas.

Draugas Ernstas prisimerkė, tarsi stengdamasis atpažinti Kurtą. Vis dar galėjai pamanyti, kad jis šypsosi, tačiau jo veidas virto kažkuo šlykščiu, kiaulišku.

Akimirką įsivyravo tyla, paskui Giunteris pasilenkė link kiauliško veido. Kambaryje buvo taip tylu, kad Kurtas girdėjo, ką šnabžda Giunteris:

– Draugas Umniceris praėjusią savaitę buvo išvykęs į Maskvą.

Kiaulės veidas žvilgtelėjęs į Kurtą linktelėjo.

– Drauge Umniceri, niekas tavęs neverčia pareikšti poziciją.

O pasisukęs į visus pridūrė:

– Juk mes čia ne parodomąjį procesą surengėm, argi ne taip, draugai?

Jis nusijuokė, kažkas nusijuokė iš paskos. Tik pradėjus kalbėti kitam kolegai Kurtas pastebėjo, kad jo rankos dreba.

Vis dar drebančią ranką jis kėlė ir balsuodamas už Romelio išmetimą iš partijos.

Paskui jis pajuto troškulį. Po susirinkimo nusileido laiptais žemyn, kad išvengtų grūsties tualete viršutiniame aukšte. Atidaręs vyrų tualetu aukštu žemiau duris susidūrė su Romeliu. Romelis žvilgtelėjo į jį, ištiesė ranką.

– Ačiū, – ištarė.

– Už ką? – paklausė Kurtas.

Neskubėjo spausti ištiestos rankos. Kai paėmė, toji buvo šalta ir drėgna. Bet tikėkimės, pagalvojo sau Kurtas, jau nuplauta.

Prieš šešias Kurtas jau buvo prie Rytų stoties, anksčiau nei paprastai. Traukinys išvažiavo laiku, bet likus stotelei iki Bergholco sustojo: techninės kliūtys, konduktorius paprašė turėti kantrybės. Techninės problemos šiame ruože nebuvo naujiena. Bet pusbalsiu kalbantys keleiviai staiga ėmė Kurtą nervinti. Jis norėjo pamąstyti, bet traukinio stovėjimas blokavo ir jo mintis. Jis išlipo, nesilaikydamas taisyklių perėjo bėgius ir leidosi eiti. Nors jau ėmė temti, bet iki Noiendorfo nebus ir dešimties kilometrų. Vietovę jis pažinojo, kartą rudenį jie čia grybavo. Užuoat ėjęs keliu, sudėtinga trajektorija aplink šalia esančią gyvenvietę, Kurtas pasuko keliuku nuo Šenkenhorsto, kuris kiek toliau į šiaurės vakarus vėl išves jį į kelią – savo orientacija galėjo pasikliauti. Ėjo sparčiai, nors keliai jau kiek linko nuo alkio. Prie geležinkelio

stoties jis dar ketino nusipirkti dešrelę, tačiau bijodamas, kad sustreikuos skrandis, nepirko. Dabar alkio jausmas pamažėl leidosi į kelių linkius, tai vadinama gliukozės trūkumu. Nėra ko nerimauti. Kurtas žinojo, kiek ilgai organizmas sugeba veikti nepaisydamas alkio: ilgai. Dangus debesavosi. Kurtas nevalingai paspartino žingsnį. Pamažu vėl iškilo partinio susirinkimo vaizdai... Kiaulės veidas. Akys. Plonas, pjaunantis balsas. Mes čia ne parodomąjį procesą surengėme... Ką, po perkūnais, jam priminė tas žmogus? Dabar kelias vedė tiesiai į mišką. Čia jau buvo gerokai tamsiau nei atvirame lauke, ir Kurtas sudvejojo. Gal verčiau apeiti mišką? Betgi koks jau čia miškas. Miškelis. Kiek kartų jis perėjo taigą. Kiek kartų nakvojo! Ir vis tiek paskubino žingsnį. Bet kelias vis kryo į rytus. Nenorėdamas prarasti orientacijos, Kurtas pasuko gerokai į kairę ir tiesiai per minkštą samanų paklotą nužingsniavo į tamsą... Ir staiga prisiminė:

Liubianka, Maskva, 1939-ieji.

Dabar pamatė jį prieš save. Neįtikėtinas panašumas: siauros akys, kirpimas ežiuku, netgi tai, kaip jis atsivertė segtuvą, kaip jį, nežiūrėdamas į puslapius, vartė:

– Jūs kritikavote draugo Stalino užsienio politiką.

O buvo taip: ką tik buvo pasirašyta „draugystės sutartis“ tarp Stalino ir Hitlerio, ta proga Kurtas laiške broliui Verneriui rašė: ateitis parodys, ar naudinga ieškoti draugystės su nusikaltėliu.

Dešimt metų nelaisvės lageryje.

Už antitarybinę propagandą ir konspiracinės organizacijos sudarymą. Organizacija buvo jis ir jo brolis.

Dabar žengti minkšta miško paklote jau buvo nemalonu. Kažkur labai toli jis tarsi išgirdo skerspjūklį lojimą. Šiurpus, bauginantis didžiulių medžių riaumojimas, kai tie krisdavo negyvi, pamažu sukdamiesi apie savo ašį... O po kurio laiko iškilo ir vaizdai, probėgšmiai, be ryšio: kažkokios rikiuotės esant minus trisdešimčiai laipsnių; rytinis apledėjusių barako lubų vaizdas, vaizdas, primenantis buką dviejų šimtų dienai besiruošiančių barako gyventojų sujudimą, nuo jų kylantį garą, nuo alkio pagedusį kvapą iš burnos, smirdinčius jų autus, jų naktinį prakaitą, jų myžalus... Kartais jis pats netikėdavo, kad visa tai patyrė, kad visa tai *išgyveno*. Miškas jau buvo tankesnis, šakos braižė jam veidą. Vėl prisiminė Krichatzkį, kurį nešiojosi į darbą vidinėje kišenėje – paskutinis jo asmeninis turtas, greta šaukšto. Paskutinis įrodymas, kad kažkur ten egzistuoja dar ir kitas pasaulis – *todėl*

neiškeitė Krichatzkio (popierius cigaretėms!) į duoną, visur nešiojosi su savim tą žiemą, pačią baisiausią, 1942–1943 metų žiemą, kol nebeliko į ką keisti, o duonos tai jau tikrai neliko, savąją surydavo visi, 600 g įvykdžius normą, čia jau su visais blogo oro koeficientais, trys kietmetriai medienos dviese, po keturiolika medžių kasdien, viskas rankomis, metro ilgio rąstai, be šakų, įvykdžius 90 procentų gaudavo 500 g prastos, lipnios duonos, nuo tokios mirsi iš bado, gaudamas 400 g nebeįvykdysi 400 gramų normos, paskui jau risiesi žemyn, kada nors tavo žvilgsnis pasidarys kaip tų, kurie kitą dieną guli sustingę ant gultų, tada tave išneš, taip, kaip tu išnešdavai kitus, pro sargybinius, ten trumpas stabtelėjimas, machorką nuspaudęs budėtojas paims tąjį plaktuką, taisyklės yra taisyklės, ir pramuš tau, mirusiajam, kiaušą...

Kurtas atsirėmė į medį, tai buvo pušis, atpažino iš kvapo, buvo užsi-merkęs, kaktą priglaudęs prie žievės. Pavieniai vaizdai vis dar šmėsčiojo jo galvoje, bet pamažėl rimo. Užtat dabar buvo kažkoks kitas garsas. Jis sklido iš visai arti: tarsi kokia aimana. Žvėris, didelis žvėris... Kurtas žinojo taisykles, kaip elgtis: apsimesti negyvu. Atsigulti ant pilvo ir apsimesti negyvu, o jei jis tave apvers (lokliai kaip tik taip ir elgiasi), sulaukyti orą. Liautis kvėpavus...

Kurtas liovėsi kvėpavęs ir pakreipęs galvą dešininę už pušies pamatė nedidelę proskyną, kurioje, už kokių dešimties–penkiolikos metrų, stovintis mėlynas „Trabis“ spyruokliuodamas kilojosi, greitai ir ritmingai.

Jie krušasi, pamanė Kurtas [...].

Išsiėmęs akinius įžiūrėjo numerius – ne Irina. Ne indėnas. Kurtas atsi-kvėpė. Savas kvėpavimas kuteno kaklą, ir iškvėpdamas jis pradėjo be garso, prunkščiodamas, juoktis.

Tada pagarbiu lanku aplenkęs drebantį automobilį nužingsniavo toliau.

Dabar truputį lašnojo, bet nešilijo. Audra turbūt užkliuvo Havelės tri-kampyje. Kurtas vėl ėjo reikiama kryptimi, tolygiai žingsniuodamas. Ne, čia jis buvo ne taigoje. Nebuvo čia nei darbo lagerių, nei rudųjų lokių, už-tat miške stovėjo mėlyni „Trabiai“, kuriuose krušosi žmonės. Na, jei tai ne pažanga, – pamanė sau Kurtas. Ir – jei atvirai – argi ne pažanga, kai, užuot sušaudę, išmeta žmogų iš partijos? Ko jis tikėjosi? Ar pamiršo, kaip sunkiai klostėsi ta istorija? [...] Chruščiovą pakeitė. Kažkada atėjo naujas Chruščiovas. Kažkada atėjo socializmas, nusipelnęs to pavadinimo – nors jam ir nebesant gyvam, toje mažytėje pasaulio istorijos atkarpoje, kurios

liudininku jam netyčia teko būti ir kuria jis, po perkūnais, ketino pasinaudoti – bent jau tuo, kas liko po dešimties lagerio ir penkerių tremties metų.

Už jo pasigirdo tarškėjimas – artinosi „Trabis“. Kurtas pasitraukė į šalį ir, ko šiaip jau nedarydavo, pakėlė ranką pasisveikindamas. Nors apakintas žibintų nieko neįžiūrėjo, juto palaimingą suokalbį su nepažįstamais žmonėmis automobilyje, kurie, visiškai akivaizdu, ką tik buvo kažką apgavę.

Dabar jau lijo kaip reikiant. Kvepėjo lietum, mišku ir – trupučiuką – dviejų taktų variklio išmetamosiomis dujomis. Kurtas giliai kvėpavo, įkvėpdamas viską, uosdamas „Trabi“, ir salsvas išmetamųjų dujų kvapas staiga jam pasirodė esąs nuodėmės kvapas. Buvo nuostabu būti gyvam. Nuostabu – ir kartu stebėtina, ir – kaip dažnai būdavo akimirkomis, kai vargiai galėdavo suvokti, *kad jis iš tiesų gyvas*, – iškart pagalvojo, jog Verneris *jau* negyvas: jo jaunėlis didelis brolis. Stipresnis, išvaizdesnis brolis, visų žavesį kėlęs brolis... Nors nuo minties apie Vernerį paprastai apimdavo sąžinės graužimas, Kurtas dabar juto kažką kita, kažką nauja, kas buvo ne viduriuose (kaip graužianti sąžinė), o kažkur aukščiau, krūtinėje, gerklėje, tai buvo kažkas, kas veržia gerklę ir išplečia krūtinę, Kurtas po kurio laiko atpažino, kad tai – liūdesys. Tai nebuvo taip blogai, kaip jis manė. Ir, nors ir keista, jo negalėjai atskirti nuo laimės, kurią juto, – viskas sumišo į didelį, pasaulį aprėpiantį pojūtį. Skaudu jam buvo ne tiek dėl mirties, kiek dėl nenugyvento Vernerio gyvenimo. Tačiau kartu staiga pajuto paguodą, kad gali galvoti apie Vernerį, jį prisiminti, kad jo brolis, kol jis, Kurtas, gyvas, nėra visiškai išnykęs, kad jis – skirtingai nuo motinos, kuri prakalbus apie Vernerį užsidengdavo ausis! – saugojo brolių savyje, apsaugojo jį, kad nebūtų nužudytas antrąsyk, ir lietui plaunant veidą emė (reikia pripažinti – nemoksliskai) įsivaizduoti, kad galėtų gyventi, kvėpuoti, uosti už savo brolių, netgi – staiga jis prisiminė tą keistą susidvejinimą – netgi kruštis, pamanė Kurtas, ir Veros *daiiktai* staiga iškilo visiškai naujoje šviesoje. Ir kruštis, pamanė Kurtas. Nužudyto savo brolio vardu.

Pranešimas skaitytas 2012 m. liepos 19 d.

Iš vokiečių kalbos vertė Kristina Sprindžiūnaitė